

VÁLTOZÓ HAZÁNK

Falvak, mezővárosok az Alföldön

Amikor falvokról, mezővárosokról, szabad királyi városokról beszélünk, az Alföld viszonylatában is egy sajátos települési formáról, de nemcsak formáról, hanem egy-egy komplex települési egységről, településrendszerrel kell hogy beszéljünk. Tulajdonképpen — e tárgy kapcsán — szükséges felvetni azt a kérdést, mit értünk vagy pontosabban: mi tartozik a *településrendszer fogalmába*.

A település kialakulásában, fejlődésében több körülmény játszott közre. Mindenekelőtt szükséges hangsúlyoznunk a földrajzi táj meghatározó szerepét, mert ez alapján állapíthatók meg azok a helyi és helyzeti energiák — a településföldrajz meghatározásával élve —, amelyek az egyes települések elhelyezkedésére magyarázatot adnak. A táj, a földrajzi környezet domborzati, talaj-, éghajlati viszonyai, vízrajzi állapota határozzák meg alapvetően a település, illetve a településben élő emberek életlehetőségeit, a gazdálkodás módját, szerkezetét.

A táji keretek meghatározzák a település létjogosultságát tehát, egyben hatnak a településrendszer térben és időben történő alakulására, változásaira is. A település évszázadok folyamán fejlődött, a történeti korok társadalmi-gazdasági viszonyainak megfelelően. A település határának alacsonyabb fekvésű területe, a rét és legelő adta az állattenyésztéshez szükséges takarmányt, míg a magasabb, jó talajú térszinteken folyt a földművelés. A kevésbé hasznos teréket (pl. folyózugok) s a partosabb homokhátságokat, domb- és hegyoldalakat idővel szőlővel telepítették be. A gazdálkodók különböző nagyságú és hasznosíthatóságú földeket birtokoltak, kialakítva a *gazdaságot*, amely alkotója a településnek, településrendszernek. Tehát a porta, a telek, a határbeli földek birtoklási rendje, a mezőgazdálkodás jellege határozta meg a település arculatát.

A mezőgazdálkodás üzemszervezete alapján differenciálódik térben a település. A házas telkek, fundusok alkotják a település magját, a *belsőséget*. Ez a településgység a gazdaságok központja: ott él a *termelő*, onnan szervezi a gazdaságot, ott tárolja termelvényeit, takarmányát, jóságát is ott tartja. A település határán helyezkedtek azok a földdarabok, birtoktestek, amelyek a paraszti gazdaságok területét alkotják: a szántók, a kaszálók, a szőlők, a legelők és az erdő. A határhasználat és az üzemszervezet együttesen jellemzik és határozzák meg a településrendszert.

Hogy könnyebben történjék a gazdálkodás, a különböző hasznosítású földdarabokon épületeket emeltek, amennyiben ez megfelelt a határhasználat rendszerének, ahol meghúzódhatott az ember vagy ingó jóságát, így az állatokat is elhelyezhette. Ezek között említhetjük meg a szőlőbeli építményeket, a szántókon, réteken vagy a legelőkön létesített szállásokat, nyaralókat vagy a tanyákat. Tehát a település — a gazdálkodás szűkszerűségeinek megfelelően — térben szétágazódott, üzemszervezetileg differenciálódott, annak megfelelően, hogy milyen távol esett a határbeli föld a belsőségen lévő fundustól. A gazdaságilag egységes funkciójú belsőség mellett — a határ nagyságának, és természetesen a jogi és birtokviszonyoknak megfelelően — kialakultak differenciáltabb funkciójú határbeli üzletközpontokból álló települések is. Mindezeket településrendszernek nevezzük, jelezve, hogy a gazdálkodás és üzemszervezet különböző formációval állunk szemben.

A táji adottságok mellett a *jogi, társadalmi, gazdasági viszonyok* határozták meg alapvetően a településrendszert, amely történeti koronként változott, illetve érte el fejlődésének különböző állapotait. A jogállásnak döntő jelentősége volt a településrendszer alakulásában. Pl. legkedvezőbb helyzetben a kismesek által lakott helységek voltak, szabadon birtokolhatták a portáikat, a földeket is a határban, művelési kényszer sem korlátozta őket gazdálkodásukban (pl. Pótharaszti, XVI. század). A szabad helységek jogállásához nagyon hasonlított a taksás, cenzális helységek állapota, az ott élő jobbágyok egy összegben fizették földesuruknak a jobbá-

nyi adót, s megválthatták dologi tartozásaikat is. A XVIII. századig a közvetlen földesúri fennhatóság alá tartozó helységek lakossága volt a leghátrányosabb helyzetben, bár a településrendszer alakulására a közvetlen függés kevésbé volt hátrányos. A települések belsőleg rendszerint különböző nagyságú és fekvésű fundusokat birtokolhattak, a határban is különböző nagyságú, és különböző helyeken fekvő szántókat, réteket használtak. A földesúr jóvoltából szőlőföldeket is művelés alá foghattak. Gyakran az erdő is használhatták, amire lehetőség volt a legelők esetében is. A művelési kényszer nem központi akarat eredményeként állt elő, hanem az ésszerűség, a termelés adott színvonalra határozta meg, hogy legelőváltással két vagy három nyomásban használták földjeiket a jobbágyok vagy teljesen szabadon művelték.

A településrendszerek fejlődését a *határ nagysága* is behatárolta. A kisebb falvak határát könnyebb volt nyomásokra osztani, s a lakosság igényeit is messzemenően kielégítette a közös gazdálkodás lehetősége. A nagyobb jobbágy helységek határán szükségszerűen alakult ki a közvetlenebb rendszer, még akkor is, ha közvetlen földesúri fennhatóság alá tartoztak.

A Mária Terézia úrbérrendelete (1767) nyomán hajtották végre országsszerte a jobbágytelki viszonyok szabályozását, amely hatással volt természetesen a településrendszerre is. A fundus nagyságát maximalták, akárcsak a telki illetőségnek megfelelő szántókat és rétet, valamint a közös legelő használati jogát. A kisebb falvak határát három nyomásra osztották, ahol a jobbágyok vetéskényszerben, melyet korszerűnek ítélt a központi hatalom, gazdálkodhatott. A nagy határu helységekben is a háromnyomású határhasználat kialakítására törekedtek, felszámolva a szállásokat, mezei kerteket. Az óriási távolságok miatt azonban azt nem lehetett maradéktalanul végrehajtani, szükségszerű kompromisszum jött létre a hatalom és a hagyományosan jól bevált gazdálkodás között. A kisebb birtokkal rendelkező jobbágyok a település mellett nyomásokban művelhette földjét, míg a nagyobb gazdák szállásokon, mezei kerteken, tanyákon termelhettek tovább.

A Mária Terézia-féle úrbérrendelet során megállapított jobbágytelki viszonyok alapján hajtották végre a jobbágyfelszabadítással együtt járó határrendezést és tagosítást a XIX. század közepén. A településrendszer a határhasználat és üzemszervezet átalakulásának megfelelően változott. Megszűnt a nyomásos földművelési rend, a gazdák jobbágytelki birtokukat egy tagban kapták meg, ahol minden korlátozás nélkül épülhettek ki a külső gazdasági központok, a tanyák, ott is, ahol korábban, a művelési kényszer miatt erre nem kerülhetett sor. A birtok-elkülönözés miatt választották szét egymástól a földesúr és a jobbágyok egykori legelőterületét. A volt jobbágyok — a szegényebb réteg nyomására — rendszerint végrehajtotta a legelők felosztását, szántóföldi művelésre fogását. A feltört gyepeken újabb üzemműközpontok létesültek, tovább differenciálva a településrendszert. A hagyományos településrendszerben a porta és a határbeli üzemhelyek együtt teremtették meg a paraszti gazdaság racionális működésének feltételeit. A XIX. század második felében kialakult újabb típusú tanyák határbeli szóróványt alkottak, amelyek önálló lakás- és gazdasági funkcióval rendelkeztek, elszakadva a település központjától.

A hagyományos paraszti gazdálkodás felszámolása 1959/60-ra fejeződött be. A település hagyományos funkciója megszűnt, szükségképpen a határhasználat és üzemszervezet alapvető átalakulásának megfelelően a településrendszer is.

Az Alföld településrendszeri viszonyait a táji adottságok mellett a sajátos *történeti múlt* határozta meg, amely egyedülállóvá avatja egész Európában.

A nagy magyar Alföld viszonylag tökéletes sík vidék, csupán a Duna—Tisza köze és a Nyírség homokbuckás, -hátas tájegysége a tagoltabb, magasabb térszín. A földrajzi környezet kialakításában a Duna és a Tisza folyók, valamint mellékfolyóik jeleskednek. Az Alföld középső területe a Tisza árteré volt, ahol évente végigvonult a vízár, elborítva hatalmas árterületeket. A település szükségszerűen az árvízmentes hátságokon s a folyók mentében, az árvízmentes térszinteken jött létre.

Györfly György történeti földrajzi munkája annak ellenére, hogy még csak az első kötete jelent meg, ékesen bizonyítja az Alföld sűrűbb településhálózatát az Árpád-korban. A régészeti kutatómunka feladata, hogy ezt az értékes forrásmunkát kiegészítse, feltárja mindazon templomos és templom nélküli Árpád-kori településeket, amelyek a XIII. század folyamán néptelepedtek el. Példaként említhetjük Nagykoröst is. Nagykoröson lényegesen több település létezett a XI—XII. században, mint arra az oklevelek alapján következtethetnénk. Hét, templomos település vált pusztává a XIII. században.

A XIII. században újabb települések is keletkeztek: az Alföldön a jászok és kunok ülték meg a Duna—Tisza középső, ma a Jászság és Nagyunság névvel illetett területeit.

A XIII—XIV. század elnéptelenedési folyamatai tehát elősegítették a településrendszer fejlődését. A kedvezőbb helyzetű energiájú települések megerősödtek, magukba olvasztva a környező falvacskák határát és népességét; mind területileg, mind pedig lélekszámban megnövekedtek. E folyamat akkor játszódott le, amikor még a jobbágyok intézménye csírájában formálódott. A települések, a településrendszer fejlődése viszonylag szabadon mehetett végbe. Pl. a három város közül Kecskemét — akárcsak Szeged — a XV. század elejéig szabad királyi város volt, de később, más helységekhez hasonlóan, a magánföldesúri fennhatóság sem jelentett erős függő viszonyt: a földesúr tisztartója volt jelen, aki gondoskodott az adó maradékta-

lan bevételezéséről. A birtokviszonyok, a határhasználat rendje természetes módon fejlődött hiszen földterület volt bőven, a felsőbb hatalom nem avatkozott a gazdálkodás módjába.

Az apróbb települések mellett tehát fokozatosan alakultak ki a nagyobb határu és lélekszámú települések, mezővárosok.

A XVI. század tragikus eseménye, a török hódoltság kezdete kori, majd a 15 éves háború létbizonytalansága tovább apasztotta az Alföld településállományát. Lapozzuk fel Káldy Nagy Gyulának a budai, a gyulai szandzsák 1550-es évekből származó adóösszeírásait, s meggyőződhetünk, milyen tetemes méreteket öltött a falvak elpusztasodása, és ezek többsége a későbbiek során sem váltak újra lakottá. A három város, továbbá Jászberény, Halas, Szeged, Mezőtúr, Debrecen határa a XVI—XVII. század idején vált hatalmassá. Nemcsak a belső határuk, a törzsterületük tágult ki, hanem a hosszabb-rövidebb ideig birtokolt közeli-távoli puszták is objektív feltételeket teremtettek a gazdálkodás expanziójának s természetesen a vagyonosodásnak, a mezővárosi autonómia erősödésének.

A török hódoltság korában az Alföld jelentős része, mint hódoltsági terület, mentesült a szorosabb földesúri ellenőrzés alól. Szükségképpen kellett, hogy a mezővárosi önrendelkezés mind hatékonyabbá váljon, hogy elkerüljék a mezővárosok a végpusztulást. A török hatalom sem gördített ez elé nagyobb akadályokat. Mint a hász városok példázzák, elsősorban az élelmiszer, takarmány s adó szempontjából voltak nélkülözhetetlen hadtápbázisai a töröknek. Sajátos módon, amidőn az ország végromlásba jutott, három részre darabolódott, az alföldi mezővárosok jelentős része épségben maradt, sőt, mint Debrecen vagy a Három város is példázza, társadalmi-gazdasági téren egyaránt megerősödtek.

A törökök kiűzése, majd a Rákóczi-szabadságharc bukása után befejeződtek a birtokigazolások a Neoaustica Comissió színe előtt. Hatalmas földbirtokok koncentráálódtak egy-egy új földesúr kezén. Csak említsük meg a bécsi hadiszállítóról Harruckern báró nevét, aki a Körösök völgye s a Körös—Tisza köze területét kapta meg birtokul, vagy a Károlyi grófokat, akik nemcsak Szatmárban, de az Alföld közepén, így Kecskeméten, Csongrádon, Szentesen is birtokosok lehettek.

A XVIII. század derekán a birtokviszonyok alapján igen differenciált képet mutatott az Alföld. Egy-egy stabil pontot jelentettek a szabad királyi városok: Debrecen, Szeged, Szabadka, ahol a településrendszer fejlődése nem szorult akadályok közé. Tekintélyes területre terjedt ki a szabadalmas, kiváltságos népesség a hajdúk és a jászkunok lakta vidéken. Az Alföldön a cenzuális helységek is számottevő csoportot alkottak, melyek közül legtípusosabb, többek között, Kecskemét és Nagykőrös: a földesurak magánbirtokot nem tudtak kiépíteni, a mezővárosi civis társadalom egy összegben fizette ki úrbéri járandóságait. Állapotuk a szabad királyi városaik és a közvetlen földesúri függőségben élők között jelölhető ki. Tekintélyes számot alkottak a földesúri fennhatóság alatt élő kisebb helységek s nagyobb mezővárosok. Ezek az 1767. évi úrbéri rendelet, majd a földesúri megváltkozás során osztozkodni voltak kénytelenek a határbeli földeken a földesúrral, aki majorságot rendezett be, mint pl. a békési Gyoma vagy Cegléd esete is bizonyítja, akárcsak a kisebb mezővárosok, illetve falvak, közöttük Alberti.

Az Alföld jellegzetes településrendszer-típusai a XVIII. század folyamán alakultak ki, fejlődésüket — mint említettem — alapvetően a határnagyság s a lakosság jogállása határozta meg. Ezek figyelembevételével elkülönítve kell szólnunk a kis határu s a nagy területű településekről.

A *kis határu falvak településrendszere* a legegyszerűbb, főként az újraterelített falvak esetében. Például Vecsés, Taksony településközpontját mérnökök tervezték, szabályos utcahálózat-al. Az úrbérendelethez megfelelő nagyságú *porta* volt a paraszti gazdaság teljes központja: lakó- és gazdasági funkcióval. A határt a XVIII. század végén három nyomásra osztották, s ott a faluból kijárva gazdálkodtak a jobbágycok.

A falvak jelentős hányada — azok, amelyek nem pusztultak el teljes egészében — ennél differenciáltabb képet nyújtott. A XVIII. század harmadik harmadáig nem is avatkozott a földbirtokos a jobbágyság települési viszonyaiba, ez csupán 1767 után következett be. Így természetes módon alakult ki a belsőség, hatalmas alapterülettel. Részben a földrajzi fekvéssel vagy a szükségszerű védelmi ösztönrel, de gazdasági okokkal is magyarázható a falvak belsőségének megosztódása: a gazdasági udvar elkülönülése a lakóháztól, a falu szélére kerülése. Sajátos Töszeg esete, ahol a Tisza árteréből kiemelkedő hátságon, a templom körül tömörültek a lakóházak s a gazdasági terek, az aklok egy másik árvízmentes térszinten sorakoztak. Hasonló okokkal magyarázhatjuk pl. a Duna mentében fekvő falvak kétbélteküségét, Szigetszentmiklóstól kezdve egészen Tassig. Hogy a belsőség térbeli funkcionális tagolódása mennyire az ésszerű gazdálkodásnak megfelelő volt, Alberti példája is bizonyítja. A XVIII. század végi úrbérendezés után látott a település rendszabályozásához Almási gróf, aki — a korábbi állapothoz hasonlóan — a lakóházaktól távolabb jelölte ki az aklok helyét, vagy ahogyan nevezték „horthi calcatorii”, azaz *nyomáskerteket*. Szükséges hangsúlyoznunk, hogy a XVIII. század végén a rendezett falvak s a korszerűnek ítélt nyomásos gazdálkodás megvalósítása volt a célkitűzés. A jobbágyság a nyomásokra osztott határon fekvő földjeit művelte, közösen, ahogyan a vetésforgó megkívánta, a terményt, takarmány pedig betakarította a szérűskertbe, nyomás-

kertbe, ahol befejezték a munkákat, s a jászágót is ott tartották. Minden bizonyos az úrbéri haszonvételek beszolgáltatásának is ez a településrendszer-típus felelt meg a legjobban.

Az említett falvak döntő többsége — Alberti mellett többek között Pilis is — egy-egy földesúri fennhatóság alá tartozott. Ott azonban, ahol több közbirtokos osztozkodott néhány jobbágYTELEK felett, szükségszerűen nem következett be a településrendszer funkcionális tagolódása. Szép példa erre Irsa esete. A kúriális nemesek szép portákon építették fel lakóházaikat, töredék telkes jobbágYTELEK pedig fundusukon rendezték be a gazdaságuk központját, nem különültek el a gazdasági udvarok térben a lakóháztól.

A nagyobb határu helységek településrendszeri viszonyainak feltárásához szükséges figyelembe venni a sajátos történeti múltat. A XIII. században már nagyobb határral rendelkező helységek településrendszere — feltételezhetően — azonosságot mutat a XVII. században ismert formációval. A szabad birtoklási s határhasználati rendnek megfelelően jöttek létre a határbeli üzemhelyek, a mezei kertek, amelyek elsődlegesen a szántóművelés és takarmánytermesztés helyei voltak, de a pusztákon az állattartás igényeit is szolgálták, mint bizonyítják Nagykorós esetében a nyaraló, szállás elnevezések. Tehát a törzshatáron s külső pusztákon ez a mezei kertes településrendszer alakult ki.

A belsőségnek erődítményszerepe is volt. A házak halmazosan álltak a templom körül. Az egész belsőséget árok, garágya vette körül. A védelem-jelleg talán Hajdúbosszörmény esetében a legegységesebb: csegei Vass György írja le naplójában, hogyan vették be Wesselényi hadai 1681-ben az erődített várost, s a huszárvárat. Az árkon kívül, az akolkerteken voltak az istálló, színek, ott tartották a jászágót is. A tágas határon, a szántókon létesültek a mezei kertek, ahol főként takarmányt, s jászágót tartottak. A mezei kertek előfordulására a XVI. század közepéről ismerünk forrásadatokat, s mivel kisebb falvak határára is voltak (ezt még a XVIII. század végén is bizonyíthatjuk Alpár és Kecse esetében), megerősíti azt a véleményünket, hogy „eredeti” települési formáció a mezei kertes településrendszer.

A XVIII. század végén következett be a nagyobb határu helységek településrendszerének differenciálódása. A szabad királyi városok megőrizték korábbi állapotukat. A cenzuális mezővárosok egy része is hasonlóképpen, mint Kecskemét és Nagykorós. A nagyobb földesúri birtokokos uralma alá tartozó mezővárosok Mária Terézia 1767. évi úrbérrendeletéig tarthattak meg csupán eredeti településrendszerüket. A XVIII. század végén határ- és belsőségregulációkkal átalakították a településeket: a telkes jobbágYTELEK telki földjét egy tagban kapta meg az újramért határon, míg a kisebb birtokkal rendelkező a települési maghoz közel eső három nyomásra osztott földeken gazdálkodhattak. E településrendszer legszebb típusai a Körös-völgyben találhatók meg: Szarvas, Endrőd, Gyoma, Mezőberény, Békéscsaba, de Szentes is hasonló. Cegléd — bár településrendszere azonos volt a másik két várossal — az 1786-ban végrehajtott (1828-ban befejezett) reguláció során testületi földesuruk a körös-völgyeikhez hasonló módon alakította át, azzal a különbséggel, hogy itt a fertályos jobbágYTELEK mellett akollal is rendelkezettek, de a tanyás jobbágYTELEK nem birtokolhattak aklokot, csupán lakóházakat a mezőváros központjában.

A kisebb területű, de nagy mezővárosnak mondható Abonyban ez a kettősség nem állhatott fenn. A korábbi mezei kertes határt a XVIII. században nyomásokra tagolták, s megszüntették a szabad, kötetlen gazdálkodást.

Sajátos képet mutatnak a szabadalmatlan vidékek településrendszerei. A Hajdúságban pl. egészen a XIX. század közepi tagosításig és legelőfelosztásig három nyomásra osztott határon művelhették földjeiket a szabad hajdúk. A határbeli üzemhelyek híján a belső magtól elkülönülő aklok, akolkertek töltötték be a nélkülözhetetlen gazdasági funkciót: ott tartották a jászágót, ott nyomtattak, tárolták a takarmányt, a gabonát is. A távoli legelőkön, pusztákon tartották a heverő jászágót, az ideiglenes jellegű szállásokon verve össze őket zord télidőben.

A hajdúságihoz hasonló képet mutat a Jászság. A települések belső, törzshatárát három nyomásra osztották fel, szükségszerűen osztódott meg a belsőség házas potára és akolkertre. A távoli — Duna—Tisza közére eső — pusztákon tartották a tekintélyes számú jászágót szállásokon, nyaralókon és telelőkon.

A Nagy- és Kiskunság rokon vonást mutat: a redemptio határozta meg döntően a településrendszert. A megváltott földeket egy tagban kapták meg pl. a nagykunok, s a határban szállást-tanyát építhettek ki földjükön. Szükségképpen a belső településközpont térbeli tagolódása itt nem következett be. A Kiskunság állapota egy kicsit eltér ettől a képtől. Itt is a redemptio határozta ugyan meg a településrendszert, azonban a mezővárosok kontinuitásából eredően — az eredeti mezei kertes határ maradt fenn. Eltér ettől Kiskunfélegyháza, amely telepítettsége következtében a Nagy-kunságéhoz hasonlít inkább. Halas és Kecskemét kevésbé különbözik egymástól: a tágas pusztákon, mezei kerteken történő gazdálkodás nem tette szükségessé a kétbélteküségget. Más kiskun helyek — mint pl. Szabadszállás — Nagykoróshoz hasonló településrendszerűek, kétbélteküségűek és mezei kertes határuk révén.

A XIX. század közepén végrehajtott határrendezések a jobbágYTELEK viszonyok felszámolása következtében az Alföld településrendszerében lényeges változást hoztak: a településrendszer-típusok közti különbségek jórészt eltűntek: kialakult egységesen a tanyás határ, amelyet — a kisebb helységek esetében — a legelőfelosztással növekedett szántóterület is elősegített.

A recens néprajzkutatás a XIX. század második felében kialakult településrendszerei viszonyokat ismerheti meg, s vizsgálhatja fejlődését a századunk közepén bekövetkezett változásokig. Az utóbbi 20—30 esztendő változásait kutatva, a településszociológia nemcsak a paraszti társadalom széthullását dokumentálhatja, hanem a falvak, egykori mezővárosok szerepkörének átalakulását, a fejlődés újabb irányultságait is keresheti, s kijelölheti a haladás szükséges irányát. E munkában a településföldrajz is hatékony támogatást nyújthat.

Falvak, mezővárosok, tanyák címmel 1974-ben konferenciát tartottak Szolnokon. Az egyik hozzászólásában Benda Kálmán — elismerve a tanácskozási eredményeket — kifogásolta a témák heterogenitását. Feltette azt a kérdést, miért falu a falu, város a város, s miért illeszthető a „mező” jelző a város elé. Számos publikáció látott napvilágot az utóbbi esztendőkből, több a tanyásodás kérdésével is foglalkozott, azonban csak kevés tűzte ki célul azt, hogy történetileg átfogóan vizsgálja a településrendszereket: falvakat, mezővárosokat, városokat. A kérdés komplex vizsgálata szükséges ahhoz, hogy a települések fejlődését történetileg, gazdasági-társadalmi viszonyok szempontjából egyaránt reálisan megragadhassuk.

A különböző tudománysszakok jelentős eredményeket értek el, amelyek együtt nemcsak új szempontok alapján világíthatják meg a település problematikáját, hanem tényeket is felsorakoztathatnak. Ezért is kerülhetett 1985 tavaszán Nagykorörsön sor arra a tanácskozásra, amely interdiszciplinárisan kívánta vizsgálni az Alföld településrendszereit.

Az első szekcióülés keretében hangoztak el a régészeti előadások (Madaras László, Kovács Júlia, Mesterházy Károly s mások). Elsősorban az Árpád-kor, a XIV—XVI. század ismeretéhez, összegezéséhez járultak hozzá, annak a kornak a településrendszeréhez, amelyet írott források nem tárhatnak fel. Utalni kell Selmecei László kiváló eredményeire, amelyeket a nagykunsági és jászági ásatásai során ért el. Vagy Pálóczi Horváth András munkájára, aki a XVII. században elpusztult Szentkirály feltárását végezte el, úgyszintén Módy György hajdú-sági kutatásaira.

A történelmi szekcióban szólaltak meg azok a kutatók, akik a régészeti adatokat írott forrásanyag feltárásával és elemzésével hitelesítik, mint tette ezt Györfy György is. A történészek világitották meg azon problémaköröket, amelyek a jogi, birtokjogi kérdésekben, a települések szerveződésében jellemzik az Alföldet (Kubinyi András, Hegyi Klára, Péter Katalin, Szakály Ferenc, Benda Kálmán). A XVIII—XIX. század kérdéseinek vizsgálatában már az agrártörténelmi kutatás is számottevő eredményeket ért el, s mutathat fel (Rácz István, Orosz István, Fűr Lajos).

A néprajzi szekció vizsgálata a településrendszerek megosztásának kérdését, az Alföld településrendszer-típusait, annak egységét, Európa más, hasonló ökológiai feltételekkel rendelkező tájaira egybevetve (Barabás Jenő, Szabó László, Novák László, Hoffman Tamás s mások).

A negyedik szekció a településszociológiáé, az ötödik pedig a településökológiáé volt. Hogyan alakultak megváltozott társadalmi-gazdasági viszonyok között a helyi és helyzeti energiák az Alföldön, milyen sors köszöntött rá a településekre, milyen mozgatóerők s hogyan hatnak a fejlődés irányzataira (Romány Pál, Kulcsár Kálmán, Csatári Bálint, Móra László, Simó Tibor, Tóth József, Dövényi Zoltán, Boros Ferenc, S. Hegedüs László, Markolt László s mások).²

Dr. Novák László

¹Elhangzott 1984 márciusában a TIT Néprajzi Választmányának ülésén.

²A konferencia anyaga tanulmánykötet formájában megjelenik 1986-ban.

Munkásmozgalmi és Ipartörténelmi Múzeum Tatabányán. 1985. október 1—2-án tartotta országos szakmai értekezletét Tatabányán a történészek és muzeológusok köre. Az értekezlet alkalom volt arra is, hogy a tatabányai Közművelődés Háza egyik szárnyában megnyíljen a Munkásmozgalmi és Ipartörténelmi Múzeum. Az állandó kiállítást Radics Katalin, az MSZMP KB tudományos, közoktatási és kulturális osztályának vezetője nyitotta meg. Az igényes kiállítás a kronologikus összeállításon szemléletformálóan, széles kapcsolódással mutatja be a Komárom megyei gazdaság- és iparfejlődést. Súlyt helyez a megyében meghatározó bányászatra is, amelynek sok tárgyi emléke most kerül először a nyilvánosság elé. A szakmai konferencián több múzeumi témát is megtárgyaltak. (Gedai István: A múzeumi numizmatikai gyűjtemények helyzete, gyűjtési lehetőségei és a gyűjtés további irányai; Gergely Ernő: A magyarországi bányamozgalmak kutatásának helyzete és feladatai; Kiss László: A történelmi muzeológia és a műszaki muzeológia közös feladatai; Fűrészné Molnár Anikó: A Komárom megyei bányászattörténelmi kutatómunka tapasztalatai; Molnár László: A magyarországi bányászattörténelmi kutatómunka tapasztalatai; Svirček Ferenc: A Nógrád megyei komplex bányászattörténelmi kutatómunka tapasztalatai; Temesvári Ferenc: A múzeumi fegyvergyűjtemények helyzete, gyűjtési lehetőségei és a gyűjtés további irányai.) (Krisztián Béla)